

IRODALMI SZEMLE.

Az aesthetika története.

János Béla: Az aesthetika története. I. A görögök aesthetikája. A M. Tud. Akadémiától a Gorove-díjjal jutalmazott pályamű. Budapest (A magyar tud. Akademia könyvkiadó vállalata) 1899. 504 lap. Ára?

Aesthetikai s általában bölcseleti irodalmunk oly sovány, hogy a legnagyobb örömmel és elismeréssel kell fogadnunk annak bármilyen csekély termékkel való gyarapodását. Szerző munkáját a magyar tudományos akadémia még 1891-ben jutalmazta *Beöthy Zsolt* és néhai *Hunfalvy Pál* „jóakaró, elnéző birálatára“ a Gorove-díjjal. „Módosult izlésével és felfogásával“ csak tavaly „hozta összhangzásba“, mi mellett tekintetbe vette „a megnövekedett irodalmat“, alkalmazkodott „a művelt magyar olvasó-közönség igényeihez“, „magnövelte művelődés történeti háttérét“ s a könyv végére függesztette a tudományos apparátushoz tartozó „részletkérdéseket és tudományos irodalmi jegyzeteket“.

Előszavában igen vonzó modorban ismerteti a művészetet, majd a művészet-történetet s végül az aesthetikát és annak történeti rajzát. A görögöktől indul el, kik „először fordultak tiszta tudományos érdeklődéssel a világ, az istenség és az ember örök rejtélyei felé“. Majd helyes irányban fejtegeti azt a gondolatot, hogy „az aesthetikai vizsgálódás keresztülélte mindazokat a phásisokat, a melyeken a (görög) bölcseleti kutatás idők folyamán átment“, úgy, hogy „az aesthetika története a görög tudományos gondolkozás történetének egyik része“, a melynek sorsában tehát az aesthetika is osztozott. Az aesthetika történetének tárgyalásánál „nem ragaszkodik szigoruan a bölcseleti és fogalmi szempont kizárólagosságaihoz“, hanem „tért enged másnemű hozzávetéseknek s nyilatkozatoknak, sőt művelődéstörténeti adatoknak is“. Windelband módszerével egyetértőleg tehát elismeri a kor kultúrájának hatását az egyes görög bölcseleti rendszerekre, s annak a nézetének ad kifejezést, hogy „akármilyen elvont philos. rendszer a kor szellemével áll összefüggésben, a változó idők szükségleteinek akar eleget tenni, a jelen által fölvetett kérdésekre keres feleletet, hat és irányít, de viszont számtalan tényezőnek hatása alatt áll, melynek ismét reá van irányító befolyása“. Mert hát „a művészekben épen úgy nincs

örökké tartó forma és megállapodás, mint a társadalmi és politikai eszmék terén, itt is élet, mozgás, változás és átmenetel található“. Végül Tolstojjal, az aesthetika „Luther Mártonával“ szemben hangsúlyozza, hogy „az aesthetika története nem mellőzheti a műtörténeti jellemzéseket sem“.

Ez alapon aztán nemcsak az aesthetikai rendszereket ismerteti, de azt a talajt is, a melyből azok kiemelkedtek. Előadja tehát a görög aesthetikát a reflexio első ébredésétől kezdve egészen Philostratosig, — chronologiai sorrendben, lelkiismeretesen és érthetően reprodukálva főleg Socrates, Aristophanes, Platon és Aristoteles eszméit és aesthetikai fejtegetéseit. Kevésbé kritikailag, mint inkább a műveltebb laikust illető elbeszélő modorban adja az aesthetika történetét, a minek azután szerintünk is az a következménye, hogy „nem látjuk sem aesthetikai gondolkodás fejlődését, sem a nagy, alapvető aesthetikai elveket a maguk tisztaságában“.

A görögök spekulatív tudománya tudvalevőleg koszmologiai vizsgálódásokból indult ki, s csak elvétve találkoznak aesthetikai gondolat-elemekkel is. A görög művészet korszakainak különböző jellemét a múlt században Winckelmann állapította meg. A régebbi történeti vonatkozásokat itt mellőzve mindjárt Socratesre térünk át, a kinél a szép a jóval és az alkalmassal esik össze. Szerző művének egyik kiváló előnye, hogy az aesthetikát az egyes görög bölcseleknél az ő összrendszerükkel hozza szerves kapcsolatba.

Majd rátér Platon aesthetikájának beható ismertetésére. Mig Socrates csak épen hogy érintette az aesthetika követét, addig nagyhirű tanítványa Platon, „a régi görög világnak egyik legnagyobb alakja s a természetnek csodája“ költő, művész és philosophus volt egy személyben. Egyetlenegy dialogust szentelt kizárólagosan a szép fejtegetésének s ebben sem jutott pozitív eredményekhez. Nála a szép az idea, s nagyobb Hyppias cz. dialógusában máris foglalkozik a művészetek jelentőségével, a művészi teremtő erővel, s az egyes művészetekkel. Nála találjuk már a mimézist, az utánzás fogalmával, vagyis a természet (élet) és művészet egymáshoz való viszonyával, mely azóta is aktuális maradt, s őt és legnagyobb tanítványát épúgy foglalkoztatta, mint harmadfélezer évvel utóbb Taine-t és Flaubert-t. Hogy azonban az utánzás principiuma miként fejlődik ki a görög aesthetikában, nem eléggé világosan domborodik ki Jánosi művéből.

Platonra az aesthetika történetében is a görög szellemóriás, Aristoteles következik, a kiről méltán mondja, hogy „az ókorok egyik legmélyebb gondolkozója s mindenestre leguniverzálisabb (encyklopädikus irányú) tudósa. Itt remekül rajzolja szerző Platon és Aristoteles viszonyát ekképen: az egyiknél az ifjú lélek képzelme s költőisége, a tavasznak üde frissesége s költőisége, a másiknál a férfikor érett józansága s a gabonát s gyümölcsöt érlelő nyárnak száraz heve, mely különbség aztán visszahat azok ismerettani alapelvére, gondolkodásuk

irányára és módszerére, sőt aesthetikájuk elméletére is. Vegyük csak p. o. a platonai idea és az aristotelesi forma közötti alapvető és mélyreható különbséget!

Sorra ismerteti azután a szorgalmas szerző Aristoteles aesthetikai fejtegetéseit a művészetekről, az utánzásról és szabad alakításról, a művészetek jelentőségéről és felosztásáról, a drámai költészetéről, a tragédiáról s közelebbről a félelem és részvét érzetéről, a tragédia cselekvénye s jellemeiről, a komédiáról, a lyráról s a képzőművészetekről. Hiányzik azonban Aristoteles dramaturgiájának beható ismertetése, holott annak nemcsak történeti, de eminens aesthetikai értéke és jelentősége van az újkori dramaturgiára. Bő és részletes kivonatokkal illusztrálja Aristoteles műveiből a szerző a maga aesthetikai-történeti fejtegetéseit, s így csakugyan műve valóságos kalauz az olvasó aesthetikai tanulmányútján. Itt-ott azonban szerintünk is művében széjjelszakadoznak a fő-principiumok s zavarossá teszik az egésznek a képét és megértését.

Aristotelesre az epigonok kora, a római ekklekticismus, Plotinos, Pseudo-Longinos és Philostratos következik. Így Plotinosnál a szép „az istenség emanációja“, a kőről egyik ismertetője méltán mondotta, hogy „seine Ethik krankt an der Aesthetik, und seine Aesthetik an der Ethik“.

Egy igen talpraesett befejezésben összefoglalja fejtegetéseinek eredményét. A görög aesthetika története azt igazolja, hogy a görög reflexió fiatalsága napjaitól le az erőtelen öregkor idejéig „sok jeles elme fejtegette a szépnék s a művészeteknek elméletét, de hozzáteszi, hogy „az ide tartozó vizsgálódásnak aránylagos bősége mellett sem jutott el az ókor az aesthetikának, mint önálló rendszeres tudománynak kikerekítéséhez“. Csupa disjecta membrákkal van dolgunk a görög aesthetika történetében. Így p. o. egy Platon és Plotinos a széppel foglalkoznak, de elhanyagolják a művészeteket, vagy Aristoteles egyenesen ezeket veszi ugyan észbe, de a szépre csak alkalmilag tér ki. Aztán az is köztudomású, hogy a görög philosophiában „az aesthetika és ethika köre soha sem válik el egymástól élesen. Az is nagy hibája a görög aesthetikának, hogy „a művészetet utánzásnak“ tekintette, s csak később halljuk azt a követelést is hangoztatni, „hogy a művész ne a valóság tárgyait, de az eszményt tartsa szeméi előtt“. A művészi alkotás lélektana tehát még hiányos, s csakis korszakunk végén érzi Philostratos a képzeletnek, mint lángelmének hatalmas teremtő erejét. Abban azonban teljesen igaza van a szorgalmas szerzőnek, hogy „a klasszikus irodalom és tudomány újból hatalommá vált... s most életre kel az ókori aesthetika is. Késő korok emberei tanulmányozzák, magukévá teszik, követik az útásításokat a gyakorlatban, kiindulás pontúl veszik az elért eredményeket a fejledező elméletben, s az újkor aesthetikája, mely majdan új útra tér, kezdetben oda simúl, oda fűződik az antik gondolkozás hagyományaihoz“.

Művének kétségtelenül egyik legmaradandóbb része a végén található alapos, megbízható és bőséges „jegyzetek“. Szerző az aesthetika történetében s különösen az ókoriban teljes irodalmi jartassággal bír. Pár szóval jellemzi is az i. v. irodalmi jelenségeket. Az azonban bántó, ha ilyen komoly és előkelő munkában Zeller görög bölcsellettörténeti nagy művét a 2. kiadásban találjuk idézve. Gondos tárgyalásra mutat az is, hogy a részletirodalom felsorolásánál, p. o. Platonnál érinti a művek chronológiáját s azok hitelességét, vagy ha kimerítő rajzát adja Aristoteles költészettana s főleg a katharsis fogalmával foglalkozó gazdag monographiális irodalomnak.

Részünkről tehát határozottan nyereségnek tartjuk Jánosi művét szegényes magyar philos. irodalmunkban s méltán sorozzuk azt Sebestyennek e folyóirat hasábjain is bemutatott „A görög gondolkodás kezdetei“ cz. műve mellé. A miért is nem tartunk azzal a lepakoló kritikájával, mely Jánosi művéről csak annyit tud és akar mondani, hogy abból úgy meg lehet ismerni a görög aesthetikát, mint Baedekerből Olaszországot“.

Dr. Szilávik Mátyás.

A renaissance története.

Die Renaissance in Florenz und Rom. Acht Vorträge von *Karl Brandl*. Leipzig, 1900. Druck und Verlag von B. G. Teubner. S. 258 Mk. 5.

Három korszak az különösen Európa műveltségtörténetében, mely az emberi szellem öntudatra ébredésének, ifjúi erőben való fölpezsdülésének és hatalmas előhaladásának ragyogó képét tárja elénk, s a melyre éppen azért soha nem szűnő érdeklődéssel fog tekinteni az utókor: a görögkor, a renaissance és a felvilágosodás százada. Reám — s azt hiszem, a szellemi mozgalmak, a szellemi fejlődés minden tanulmányozójára — e korok szellemi törekvései, szellemi alkotásai s nagy szellemi hőszjai ellenállhatatlan vonzó-erőt gyakorolnak; Perikles és Sokrates, Sophokles és Thukydides koráról éppúgy nem győzők eleget olvasni, mint Petrarca és Giotto, Lorenzo il Magnifico és Rafael koráról, valamint Voltaire, Rausseau és az Encyclopaedia harcairól. Minden munka, akár az egész korszak történetéről, akár valamelyik szellemi megnyilatkozásának (bölcsészet, művészet, nevelés stb.) történetéről, akár valamelyik kiválóbb egyéniségéről szól, egy-egy újabb sugárral világosítja meg előttem az illető kort s újra fölkelte iránta a tiszteletet, csodálatot, mint a hogy szent áhitattal, csodálat-tal tekinthetünk vissza honalapító, honfentartó nagy hőseinkre!

E három kor közül, szinte azt lehet mondani, a középső, a renaissance-kor esik tőlünk a legtávolabb. A görög-kort az iskola jóval közelebb hozza hozzánk, mint ezt; a felvilágosodás százada pedig oly szorosan összefügg lehangyatló századunkkal, hogy hatását sok tekintetben még ma is érezzük, — ezért a renaissance-kor a legnagyobb